

УДК 378.1:33-005.336.2(477)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УКРАЇНІ

© Майковська В. І.

*Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету*

Інформація про автора:

Майковська Вікторія Ігорівна: ORCID: 0000-0001-8165-0395; maykovska@ukr.net; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри товарознавства та експертизи якості товарів; Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету; пров. Отакара Яроша, 8, м. Харків, 61000, Україна.

Забезпечення країни ефективними, конкурентоспроможними підприємцями є нагальним питанням для українських ВНЗ, що робить супровід педагогічною наукою його розв'язання актуальним. У статті розглянуто концептуальні засади формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. Встановлено, що підприємництво як соціальне явище, а також сутність понять «підприємницька компетенція» і «підприємницька компетентність» є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, проте проблема концептуальних засад формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні порушувалася нечасто, а самі вони досі залишаються недостатньо дослідженими. У статті обґрунтовується доцільність розробки схеми розвитку підприємницької компетентності майбутнього фахівця з урахуванням чинників і критеріїв, які забезпечують ефективність її впровадження в процес професійної підготовки.

Дослідження спирається на результати аналізу застосування категорії «формування підприємницької компетентності» у фаховій літературі, що дозволяє констатувати: дану дефініцію слід розглядати як систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток економічного мислення. Процес навчання підприємству має бути викладеним у форматі професійних стандартів за чотирма розділами: створення бізнесу, ведення бізнесу, розвиток бізнесу та вихід із бізнесу. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців доцільно свідомо організовувати як два психологічних процеси, що відбуваються одночасно і паралельно: як процес учіння, тобто набуття знань, умінь та навичок їх застосування, та як процес наочіння, тобто формування здатності особистості до самореалізації, саморозвитку і самоствердження через підприємницьку ініціативу. Відтак цей процес ґрунтується на реалізації системного, діяльнісного та компетентнісного підходів до організації професійного навчання. В процесі втілення ідеї формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців базовими є принципи гуманізації та гуманітаризації.

Результатом пошуків автора щодо виявлення чинників і критеріїв сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців стала розробка структурно-функціональної схеми, яка дозволяє розглядати професійну підготовку як цілісний, різноаспектний процес та з урахуванням традиційних дидактичних принципів виділити основні його компоненти: цільовий, діяльнісний, емоційно-ціннісний, змістовний і методологічний. Подальші наукові пошуки автора пов'язані з напрацюванням шляхів реалізації моделі формування підприємницької компетентності майбутнього фахівця в умовах ХТЕІ КНТЕУ, що дозволить спостерігати динаміку цього процесу й детальніше розглянути предмет дослідження.

Ключові слова: підприємництво, підготовка до підприємницької діяльності, компетентнісний підхід, підприємницька компетенція, учіння, наочіння, формування підприємницької компетентності.

КОНЦЕПЦІЯ

Майковская В. И. «Концептуальные основы формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов в Украине».

Обеспечение страны эффективными, конкурентоспособными предпринимателями является насущным вопросом для украинских вузов, что делает сопровождение педагогической наукой его решения актуальным. В статье рассмотрены концептуальные основы формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов в Украине. Установлено, что предпринимательство как социальное явление, а также сущность понятий «предпринимательская компетенция» и «предпринимательская компетентность» является предметом научных исследований многих отечественных и зарубежных ученых, однако проблема концептуальных основ формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов в Украине поднималась нечасто, а сами они до сих пор остаются недостаточно исследованными. В статье обосновывается целесообразность разработки схемы развития предпринимательской компетентности будущего специалиста с учетом факторов и критериев, которые обеспечивают эффективность ее внедрения в процесс профессиональной подготовки.

Исследование базируется на результатах анализа использования категории «формирование предпринимательской компетентности» в профессиональной литературе, что позволяет констатировать: данную дефиницию следует рассматривать как систему педагогических действий, направленных на развитие экономического мышления. Процесс обучения предпринимательству должен быть изложен в формате профессиональных стандартов в четырех разделах: создание бизнеса, ведение бизнеса, развитие бизнеса и выход из бизнеса. Формирование предпринимательской компетентности будущих специалистов целесообразно сознательно организовывать как два психологических процесса, протекающих одновременно и параллельно: как учебную деятельность, т. е. приобретение знаний, умений и навыков их применения, и как процесс обучения, т. е. формирования способности личности к самореализации, саморазвитию и самоутверждению через проявление предпринимательской инициативы. Следовательно, этот процесс основывается на реализации системного, деятельностного и компетентностного подходов к организации профессионального обучения. В процессе воплощения идеи формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов базовыми являются принципы гуманизации и гуманитаризации.

Результатом поисков автором факторов и критериев сформированности предпринимательской компетентности будущих специалистов стала разработка структурно-функциональной схемы, которая позволяет рассматривать профессиональную подготовку как целостный, разноаспектный процесс и с учетом традиционных дидактических принципов выделить основные его компоненты: целевой, деятельностный, эмоционально-ценностный, содержательный и методологический. Дальнейшие научные поиски автора связаны с реализацией модели формирования предпринимательской компетентности будущего специалиста в условиях ХТЭИ КНТЭУ, что позволит наблюдать динамику этого процесса и более подробно рассмотреть предмет исследования.

Ключевые слова: предпринимательство, подготовка к предпринимательской деятельности, компетентностный подход, предпринимательская компетенция, учебная деятельность, обучение, формирование предпринимательской компетентности.

Maykovska V. “Conceptual bases for future specialists’ business competence formation in Ukraine”.

Providing the country with effective, competitive businessmen is an urgent issue for Ukrainian universities which involves the support of pedagogical science in its solution. The article deals with conceptual bases for future specialists’ business competence formation in Ukraine. It is established that business as a social phenomenon and the essence of the concept of "business competence" have been the subjects of research of many national and foreign scientists,

КОНЦЕПЦІЯ

but the problem of consideration of conceptual principles of future specialists' business competence formation in Ukraine has rarely been taken up, and they are still insufficiently investigated. The article substantiates the expediency of making a business plan of future specialists' business competence formation on the basis of factors and criteria which ensure the effectiveness of its implementation in the process of professional training.

The study is based on an analysis of the use of the term «formation of business competence» in professional literature, which allows ascertaining the following: this definition should be considered as a system of pedagogical activities aimed at the development of economic thinking. The process of business training should be described in the form of professional standards in four sections: setting up in business, conducting business, developing business and going out of business. The formation of future specialists' business competence should be consciously organized as two psychological processes that occur simultaneously and in parallel: as a learning activity that means knowledge and skills acquisition as well as an ability to apply them; and as the educational process which means the formation of an ability of the individual to achieve his or her potential, develop and strengthen him- or herself through the business activity. Thus this process is based on the implementation of the system, activity and competency approaches to the organization of professional training. In the process of realizing the idea of future specialists' business competence formation the basic principle is humanization.

The author's research into the factors and criteria of future specialists' business competence formation has resulted in the development of structural and functional plan, which allows considering professional training as a holistic, multi-aspect process and, taking into account the traditional didactic principles, it allows highlighting its main components: target, activity, emotional and value-based, informative and methodological. The author's further scientific research is related to the development of ways of implementing the model of future specialists' business competence formation in *Kharkiv Trade and Economics Institute* of Kyiv National University of Trade and *Economics* that will allow observing the dynamics of this process and a close examination of the subject of research.

Keywords: business, preparations for business activity, competence approach, business competence, learning process, educational process, the formation of business competence.

Постановка проблеми. Забезпечення країни ефективними, конкурентоспроможними підприємцями є нагальним питанням для українських ВНЗ, суть якого полягає у визначенні векторів, шляхів, напрямків і траєкторій розвитку підприємницької освіти [3]. Саме по собі підприємництво в Україні сьогодні не перебуває в андеграунді: воно підтримується державою як декларативно, так і діяльно. За 25 років існування незалежної України прийнято низку законодавчих актів із підтримки підприємництва: Конституція України (ст. 42), Закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» тощо [2], й навіть – Концепція розвитку економічної освіти. Разом з тим в Україні поки що не існує цілісної, зрозумілої, прозорої, логічно сконструйованої та відструктурованої системи підприємницької освіти. Головна причина – у відсутності базових програм і стандартів навчання підприємництву. Безумовно, що формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні конче потребує супроводу педагогічної науки, оскільки саме вона спрямована на пошук, добір і структурування змісту освіти, обґрунтування концепцій та інноваційних технологій професійної підготовки, що знаходять практичне втілення в роботі українських ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, показав, що дослідженню підприємництва як соціального явища присвячені роботи М. Вебера, П. Друкера, Р. Кантільона, К. Маркса, А. Сміта, Й. Шумпетера та ін. Розглянувши змістовне наповнення поняття «компетентність» і не

КОНЦЕПЦІЯ

претендуючи на повноту аналізу, ми можемо стверджувати, що поняття «компетентність» і «компетентнісний підхід» досліджувались Н. Бібік, С. Вишняківською, С. Гончаренком, І. Зязюном, О. Локшиною, О. Пометун, О. Семенов, В. Стрельниковим, Ю. Татуром, А. Хуторським та ін. Сутність поняття «підприємницька компетенція» вивчалась О. Серебренніковою та С. Прищепою. Проблема формування підприємницької компетентності школярів стала предметом наукових пошуків Л. Трусової, зокрема учнів на уроках математики – Н. Кулак. Т. Матвеева з'ясувала педагогічні умови формування підприємницької компетентності в учнів старших класів на основі методу проектів. Напрями розв'язання проблеми підготовки молоді до підприємницької діяльності означені в роботах В. Дрижака, Д. Закатнова, С. Мельника, Н. Пасічник, Н. Побірченко, О. Тополь. Деякі аспекти підприємницької підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів набули подальшого розвитку в працях М. Бойко, Л. Козачок, Н. Покатиловського, О. Семенюк, О. Щербак. Результати наукових досліджень К. Батороева, В. Штоффа дають підстави стверджувати, що винятково важливе значення в цьому питанні має моделювання педагогічної системи підготовки до підприємницької діяльності. Особливості формування підприємницької компетентності у студентів технікуму окреслені Є. Сулаєвою. Проблема формування компетентності студентів ВНЗ у сфері підприємництва розроблялась В. Демидовим, І. Ревіним та Д. Цибулевською, структура підприємницької компетентності майбутніх менеджерів – М. Стрельниковим, а особливості її формування в майбутніх менеджерів – Є. Белан. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю стали предметом досліджень Ю. Білової. Практичні аспекти професійної підготовки фахівців ресторанної справи висвітлені в наукових працях І. Гайового, М. Пальчук, Т. Стахмач. Методичні рекомендації щодо формування підприємницької компетентності фахівців ресторанного господарства створені М. Ткаченком. М. Пономарьова вивчала напрямки формування підприємницької компетентності в майбутніх керівників. На жаль, результати наукового пошуку не дозволили знайти публікації, в яких би порушувалася проблема розгляду концептуальних засад формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. Очевидно, що означена проблема є актуальною в умовах забезпечення потреби країни в ефективних, конкурентоспроможних підприємствах.

Метою статті є узагальнення результатів дослідження концептуальних засад формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні та пропонування на цій основі схеми з урахуванням чинників і критеріїв, які забезпечують ефективність її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Підприємництво в сучасному розумінні – це професійна робота людей у сфері становлення та управління власним бізнесом, організована на засадах самозайнятості і спрямована на забезпечення та створення нових благ і цінностей, виробництво і продаж товарів, виконання робіт і надання послуг, а також на формування і підтримку робочих місць, несення соціальної відповідальності перед суспільством і державою [2]. Проблема розробки і впровадження спеціальних програм навчання підприємству в сферу формального професійного навчання постала актуально. У той же час за даними проекту GUESSS понад 30 % російських, білоруських та казахських студентів висловили бажання виділити в структурі свого навчального часу на різних курсах час для вивчення програм із підприємництва. Цей показник вище, ніж в середньому по країнах зі сталим розвитком ринкової економіки, в яких дана цифра не перевищує 25 % [7].

Проект GUESSS (Global University Entrepreneurial Spirit Students Survey – Глобальне дослідження підприємницького духу студентів) засновано в 2003 р. за ініціативою університету Св. Галлена (Швейцарія). Останні дослідження організовуються за участю Бернського університету (Швейцарія). Реалізація проекту відбувається кожні два роки шляхом on-line опитування студентів із метою виявлення ролі ВНЗ різних країн у формуванні їх підприємницької компетентності. Масштаби дослідження, проведеного за

КОНЦЕПЦІЯ

три останні підходи, наведено в табл. 1. Серед країн пострадянського простору участь в проекті систематично беруть Білорусь, Казахстан і Росія.

Таблиця 1

Масштаби проведення трьох останніх досліджень GUESSS [9]

Період проведення дослідження	Кількість країн, що взяли участь у дослідженні	Кількість ВНЗ, що взяли участь у дослідженні	Кількість студентів, що взяли участь у дослідженні
2011 р.	26	500	93000
2013 р.	34	759	109026
2016 р.	50	1000	122000

Матеріали анкети для опитування студентів готує міжнародна команда координаторів названих вище університетів Швейцарії. Інформація збирається і опрацьовується національними командами координаторів кожної країни-учасниці дослідження. Результати опитування публікуються в Міжнародному звіті та Національних звітах у розрізі кожної країни, а також у вигляді наукових статей у провідних світових наукових журналах із питань підприємництва, зокрема таких, як офіційне періодичне видання Бейлорського університету (Техас, США) «Підприємництво: теорія і практика».

Провідна мета проекту GUESSS: створення нових унікальних ідей для студентського підприємництва у формі академічного або практико-орієнтованого результату. Кожне наступне дослідження дозволяє в динаміці виявити чинники студентського підприємництва на таких рівнях:

- індивідуальному – мотиви, переваги, інтереси;
- сімейному – досвід сімейного підприємництва та його вплив на формування підприємницької компетентності студентів;
- ВНЗ – створення клімату і забезпечення програмами для навчання студентів основам підприємництва;
- контекстуальному – зв'язок студентського підприємництва з бізнес-колами країни та громадськістю.

Результати дослідження дозволяють вивчати в динаміці підприємницькі наміри студентів, досвід сімейного бізнесу, що формує їх підприємницьку компетентність, алгоритм реалізації студентами власних бізнес-ідей у кожній країні. Проект GUESSS виявляє закономірності розвитку студентського підприємництва в різних країнах і надає можливості застосовувати студентам запозичені бізнес-ідеї для самостійного ведення підприємництва [8].

За даними останнього дослідження GUESSS, близько 60 % російських студентів визнали, що протягом усього періоду професійної підготовки у них не було жодного курсу з навчання підприємництву взагалі, а 40% пропонувався лише один курс за вибором [4]. Таку статистику важко назвати задовільною, адже вона абсолютно не відповідає потребам сучасного пострадянського суспільства і є неадекватною тому складному, турбулентному періоду, який воно нині переживає. На жаль, Україна досі не була учасником згаданого проекту. Проте актуальність цієї проблеми в українській професійній освіті підкреслюється інформацією про зміст навчальних планів професійної підготовки майбутніх фахівців сфери економіки, торгівлі та готельно-ресторанного бізнесу (табл. 2). Наведемо результати аналізу робочих навчальних планів для підготовки фахівців ступеню вищої освіти «бакалавр» у Харківському торговельно-економічному інституті КНТЕУ (табл. 2).

КОНЦЕПЦІЯ

Дані таблиці свідчать, що при підготовці лише за трьома спеціальностями з дев'яти майбутні фахівці отримують знання теоретико-прикладного і правового характеру, що стають фундаментом підприємницької компетентності. За трьома спеціальностями економічного факультету з п'яти підготовка в цьому напрямку не здійснюється. Тобто майбутні бухгалтери, фінансисти і менеджери розглядаються виключно як потенційна наймана робоча сила без перспективи власної підприємницької діяльності.

На підставі результатів опрацювання досвіду проекту GUESSS можемо констатувати, що навчання підприємництву в умовах української професійної підготовки слід зосередити на формуванні навичок створення і ведення бізнесу на мікрорівні, а також на підготовці до менеджменту первинного колективу працівників бізнес-структури. На шаблі бакалаврату відповідні програми мають бути присвячені базовим основам соціального або технологічного підприємництва, особливостям ведення малого і середнього бізнесу. На шаблі магістратури й аспірантури доцільно досліджувати проблеми підприємництва в країні в цілому та здійснювати підготовку до педагогічної діяльності у сфері підприємницької освіти.

Таблиця 2

Результати аналізу робочих навчальних планів для підготовки фахівців ступеню вищої освіти «бакалавр» в ХТЕІ КНТЕУ [складено автором]

<i>Економічний факультет ХТЕІ КНТЕУ</i>			
Спеціальність	Навчальна дисципліна	Семестр	Загальний обсяг годин
051 «Економіка», спеціалізація «Економіка підприємства»	«Основи підприємництва» «Підприємницьке право»	3 7	135 135
071 «Облік і оподаткування», спеціалізація «Облік і оподаткування»	-	-	-
072 «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціалізація «Державні фінанси»	-	-	-
073 «Менеджмент», спеціалізація «Менеджмент організацій»	-	-	-
075 «Маркетинг», спеціалізація «Маркетинг»	«Основи підприємництва»	4	90
<i>Факультет торгівлі, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу ХТЕІ КНТЕУ</i>			
076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, спеціалізація «Митна справа»	«Торговельне підприємництво» «Підприємницьке право»	3 4	135 135
181 «Харчові технології», спеціалізація «Ресторанні технології»	«Основи підприємництва» «Підприємницьке право»	5 7	90 90
241 «Готельно-ресторанна справа», спеціалізація «Готельно-ресторанна справа»	«Основи підприємництва»	6	90
242 «Туризм», спеціалізація «Туризм»	«Основи підприємництва»	6	90

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців слід розглядати як систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток економічного мислення, а саме – здатності засвоювати економічну інформацію, розуміти базові економічні та фінансові категорії, приймати обґрунтовані рішення за результатами аналізу цих категорій. Відтак у процесі підготовки до підприємницької діяльності слід виділити пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний, комунікативний та інтегративний компоненти.

КОНЦЕПЦІЯ

Процес навчання підприємництву має бути системно викладеним у форматі професійних стандартів за чотирма розділами: створення бізнесу, ведення бізнесу, розвиток бізнесу та вихід із бізнесу (тобто припинення участі в підприємницькій діяльності). В структурі кожного розділу доцільно виділити суспільні функції, притаманні виключно підприємцям. Таке структурування сприятиме оптимізації змісту програм навчання підприємництву в межах кожного конкретного напрямку професійної підготовки.

Підготовка до підприємницької діяльності, як будь-який навчальний процес, базується на закономірностях психології навчальної діяльності, вихідним положенням якої є научіння – стійка, доцільна зміна зовнішньої (фізичної) й внутрішньої (психічної) активності індивіда, що виникає завдяки досвіду його попередньої діяльності й безпосередньо не викликана вродженими фізіологічними реакціями організму [1]. На рефлексорному рівні научіння відбувається як засвоєння певних стимулів і реакцій. На когнітивному рівні научіння передбачає використання операцій виявлення, відбору, узагальнювання й закріплення суттєвих зв'язків і доцільних способів активності з метою їх адекватного застосування. На практичному підрівні когнітивне научіння здійснюється на основі чуттєвого досвіду: предметом научіння виступають фактичні знання й практичні дії, а результатом – практичні вміння. На інтелектуальному підрівні когнітивне научіння зосереджується на засвоєнні понять, розвитку мислення (розумових операцій) і формуванні теоретичних умінь (розв'язувати задачу, доводити тезу тощо) [1]. Виходячи з цього, Е. Торндайк у своїй класичній концепції научіння його основною функцією вважав часткову адаптацію до життєвого середовища. Сутність научіння за Е. Торндайком – в утворенні зв'язків між середовищними стимулами і відповідями нервової системи на них. У той же час учіння (або навчальна діяльність) є суто пізнавальним видом діяльності людини, спрямованим на саморозвиток через опанування способами предметних дій, узагальнених за формою теоретичних знань [1].

Отже, результати аналізу літератури з психології навчальної діяльності дозволяють стверджувати, що формування підприємницької компетентності в майбутніх фахівців доцільно свідомо організовувати як два психологічних процеси, що відбуваються одночасно і паралельно. По-перше, як процес учіння, тобто набуття знань, умінь та навичок їх застосування, що допоможе молодому поколінню самостійно розв'язувати проблеми в майбутній підприємницькій діяльності. По-друге, як процес научіння, тобто формування здатності особистості до самореалізації, саморозвитку, самоствердження через підприємницьку ініціативу. Відтак формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ґрунтується на реалізації системного, діяльнісного та компетентнісного підходів до організації професійного навчання в цілому.

Системний підхід забезпечує чітку взаємодію складових навчально-виховного процесу (планування, організації, контролю, корекції, аналізу), що є запорукою успіху у формуванні підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Грамотно спланована і організована навчально-виховна робота створює умови для єдності теоретичного і практичного навчання та робить ефективними процеси учіння і научіння.

Як комплекс сучасних засобів, діяльнісний підхід в ХХІ ст. у соціальній сфері поступово замінює природничо-науковий. Ці зміни поки що недостатньо торкнулись сфери масової освіти [5]. На відміну від природничо-наукового, діяльнісний підхід орієнтує професійну підготовку не на пізнання світу, а на його активне й цілеспрямоване освоєння та виступає тільки як частина необхідного інтелектуального інструментарію. Він базується на положенні, що все, у що залучені люди, є діяльність, у процесі якої відбуваються різною мірою організовані й цілеспрямовані зміни. Все, що безпосередньо сприймається людською свідомістю (зокрема об'єкти, суб'єкти, предмети, речі та ін. феномени цього світу), є похідними явищами – результатом перетворень у процесі діяльності. За діяльнісного підходу першорядне значення надається не накопиченню знань про результати як вторинний феномен реальності, а умовам організації та здійснення конкретної діяльності,

КОНЦЕПЦІЯ

що призводить до намічених результатів. Діяльнісний підхід конструктивний за своєю суттю. Його ідеологією є перетворення і розвиток, методом – позитивна зміна об'єктів, ситуацій, явищ тощо, при аналізі яких виявлено їх негативні риси. У рамках діяльнісного підходу в наміченому напрямку здійснюються процеси перетворення вихідної негативної ситуації на підсумковий позитивний результат.

Компетентнісний підхід розширює можливості особистості до успішної самореалізації в мінливих соціально-економічних умовах. Аналіз результатів впровадження компетентнісного підходу в країнах Євросоюзу і США доводить, що під компетентнісним підходом розуміють побудову освітнього процесу з позицій розвитку особистості через мотивацію її професійної самореалізації. Результати впровадження компетентнісного підходу за кордоном констатують, що він дозволяє організувати процес професійного навчання в умовах, які найбільшою мірою відповідають сучасним вимогам, що пред'являються до випускників ВНЗ роботодавцями, державою і соціумом в цілому [4]. Саме компетентнісний підхід обумовлює спрямованість професійної підготовки на розвиток особистості майбутнього фахівця з метою підготовки його до вибору оптимальних професійних рішень із різноманіття можливих, успішної їх реалізації на основі застосування інноваційних фахових інструментів.

Ключовою ланкою у формуванні підприємницької компетентності в процесі професійної підготовки є створення компетентнісного поля підприємництва і навчання підприємництву. В цьому сенсі доречно пригадати, що видатний український педагог К. Ушинський розрізняв учіння як організовану навчальну діяльність (зі здобуванням знань від учителя) і шляхом розв'язування проблем [1]. Компетентнісний підхід у повній мірі сприяє реалізації вихідних положень психології навчальної діяльності, а тому може розглядатися як магістральний напрям створення підприємницької освіти в Україні. На даному етапі проблема криється в конструюванні актуального навчального контенту, розробці технологій навчання підприємництву, а також створенні механізму підготовки викладачів ВНЗ для забезпечення розвитку системи підприємницької освіти в Україні.

Реалізація ідеї формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ґрунтується на принципах гуманізації та гуманітаризації. Принцип гуманізації дозволяє задовольнити гостру потребу сучасного суспільства у фахово підготовлених підприємцях, які володіють набором відповідних компетенцій та готові їх використовувати у власній діяльності. Принцип гуманітаризації знаходить прояв у посиленні гуманітарної спрямованості дисциплін загальноекономічної, соціально-економічної та професійної підготовки, що дозволить формувати в структурі особистості вищі людські якості на основі смислотворчої орієнтації й прояву професійної компетентності.

Потужний потенціал у формуванні підприємницької компетентності майбутніх фахівців створює якісне викладання таких навчальних дисциплін, як «Основи підприємництва», «Підприємницьке право» і «Господарське право» за умови повної реалізації їх пізнавальної та виховної функцій. Важливою організаційно-педагогічною умовою формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців є застосування методу проектів в аудиторній та позааудиторній діяльності студентів.

Відповідно до названих вище принципів і організаційно-педагогічних умов слід визначити теоретичну і практичну складову процесу формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Теоретичну складову можна розглядати як процес становлення професійної майстерності на підприємницькому тлі, практичну – як формування готовності до здійснення підприємницької діяльності. Кожна складова забезпечує динаміку зростання рівня підприємницької компетентності майбутніх фахівців за відповідними критеріями.

Сформованість підприємницької компетентності майбутніх фахівців доцільно визначати за когнітивним, мотиваційно-ціннісним, діяльнісно-практичним, розвивальним і адаптованим критеріями [6]. За когнітивним (пізнавальним) критерієм оцінюється рівень

КОНЦЕПЦІЯ

теоретичної підготовки; мотиваційно-ціннісним – сформованість професійно-важливих якостей та усвідомлення значущості підприємницької компетентності в структурі особистості фахівця, свідомого ставлення до підприємництва; діяльнісно-практичним – здатність до використання підприємницьких компетенцій на практиці; розвивальним – усталеність потреби до саморозвитку; адаптованим – уміння пристосовуватися до мінливих умов зовнішнього середовища на основі економічних та соціально значимих цілей підприємництва.

Викладене вище дозволяє зробити припущення, що ефективність процесу формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців залежить від впровадження в навчально-виховний процес професійної підготовки відповідних форм і методів навчання, котрі дозволяють створити належні організаційні, науково-методичні та соціально-психологічні умови професійної підготовки. Відтак чинниками, які забезпечують ефективність формування підприємницької компетентності, є: оптимізація змісту професійної освіти на підприємницькому тлі, перегляд організаційних форм процесу навчання шляхом впровадження світового досвіду застосування сучасних технологій і методик підготовки студентів до підприємництва, фахове та психолого-педагогічне підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ в даному напрямку.

Критеріями ефективності формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців є: задоволення потреб соціуму в якісно підготовленому підприємницькому потенціалі; задоволення потреб освітньої галузі як структурної одиниці невиробничої сфери економіки країни у створенні можливостей для професійної самореалізації молоді шляхом здійснення підприємництва; задоволення потреб ВНЗ у забезпеченні його конкурентоспроможності, стабільного функціонування й розвитку в умовах ринку; задоволення потреб споживачів освітніх послуг в якісній професійній підготовці, що гарантує успіх майбутньої самозайнятості.

Виявлення чинників і критеріїв дозволяє розробити схему розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців (рис. 1).

КОНЦЕПЦІЯ

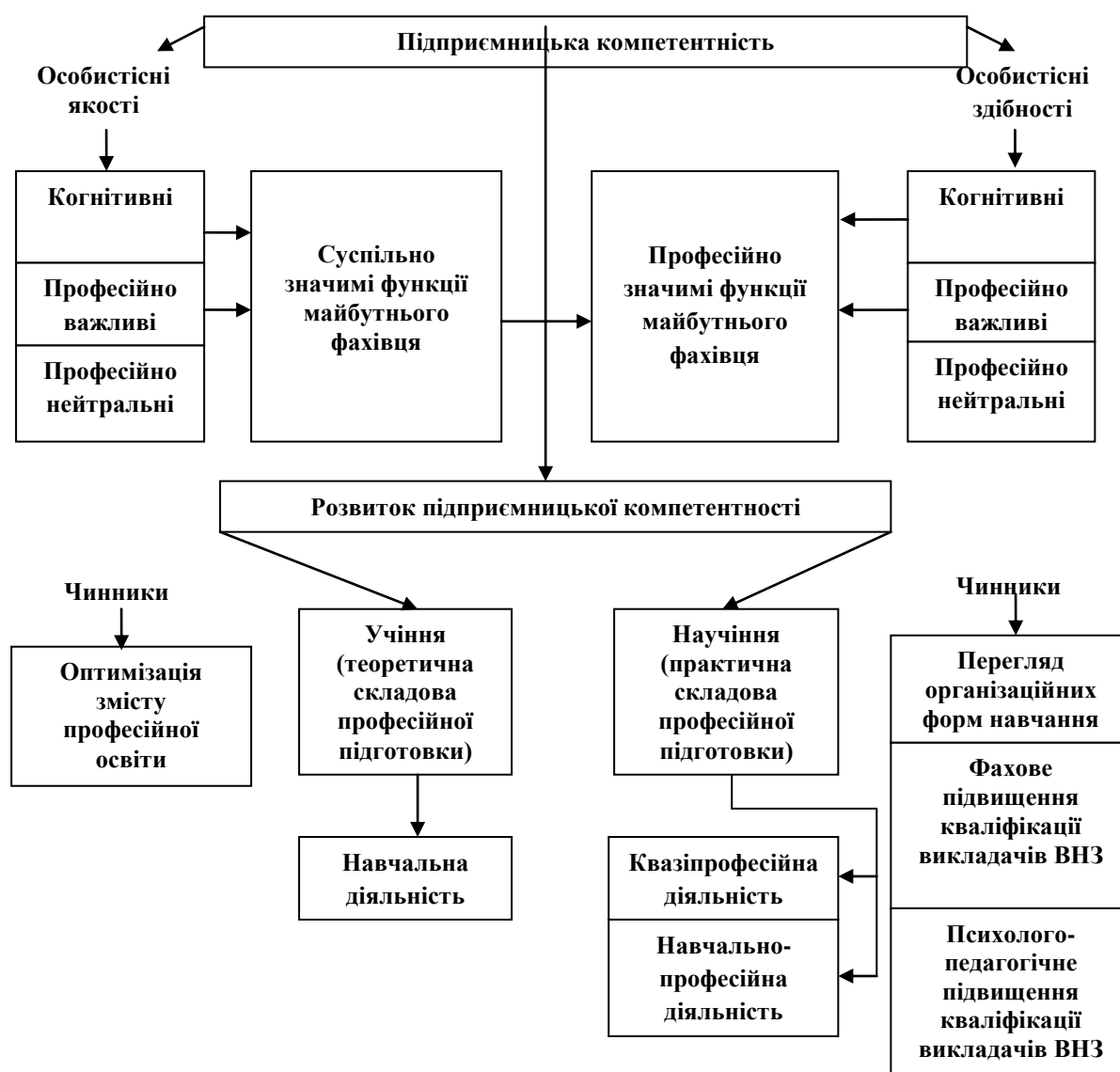

Рис. 1. Схема розвитку підприємницької компетентності майбутнього фахівця

Запропонована схема за своєю суттю є структурно-функціональною і дозволяє розглядати професійну підготовку як цілісний, різноаспектний процес та виділити основні його компоненти: цільовий, змістовний, діяльнісний, емоційно-ціннісний, і методологічний.

Цільовий компонент зорієнтований на соціально-освітнє замовлення держави і розглядає підприємницьку компетентність у структурі особистості конкурентоспроможного фахівця як один з найважливіших показників його готовності успішно реалізовуватись на ринку праці. Він включає мету, принципи і завдання технології формування підприємницької компетентності в процесі професійної підготовки. Змістовний компонент передбачає тематичну інтеграцію компетенцій на основі особистісних якостей та здібностей, спрямованих на формування підприємницької компетентності й готовності до майбутньої фахової діяльності, набутих у процесі квазіпрофесійної та квазіпідприємницької діяльності студентів. Діяльнісний компонент спрямовує активність студентів із накопичення знань про результати на умови організації та здійснення конкретної діяльності, що призводять до запланованих результатів. Відтак компетентність формується на тлі перетворення вихідної негативної ситуації в підсумковий позитивний результат.

КОНЦЕПЦІЯ

Емоційно-ціннісний компонент забезпечує створення інтересу до підприємницької діяльності, а також її мотивацію на базі Проектної студії. Реалізація методологічного компоненту передбачає впровадження технології формування підприємницької компетентності засобами квазіпрофесійної діяльності за наявності педагогічних умов організації навчального аудиторного і навчального позааудиторного процесу та з використанням можливостей Проектної студії ХТЕІ КНТЕУ й Програми «Молодь у підприємстві».

Запропонована схема демонструє, що формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців доцільно здійснювати з урахуванням традиційних дидактичних принципів. Водночас реалізація концептуальних засад формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців потребує обґрунтування суспільно-економічних вимог до їх особистості.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналіз наукових публікацій, присвячених проблемі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців, дозволяє зробити висновок: даний педагогічний процес слід починати з визначення вимог до змісту результатів, контенту, технології та методик, а також рівня кваліфікації викладачів. Модель формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців має бути обумовлена стратегією, основними завданнями й принципами професійної підготовки, а також її гуманістичною, демократичною, науковою та системною спрямованістю.

Оскільки в публікації неможливо розкрити всі аспекти висвітлюваної проблеми, подальші наукові пошуки пов'язуються нами з напрацюванням шляхів реалізації моделі формування підприємницької компетентності майбутнього фахівця в умовах ХТЕІ КНТЕУ, що дозволить спостерігати динаміку цього процесу й детальніше розглянути предмет дослідження в різних аспектах.

Список використаних джерел

1. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – Київ : Либідь, 2005. – 400 с.
2. Куряча Н. В. Лібералізація підприємницької діяльності в умовах реформування пенсійної системи : дис. ... канд. екон. наук: 08. 00. 04 / Куряча Наталя Вікторівна. – Рівне, 2016. – 209 с.
3. Майковська В. І. Кластерний підхід як інструмент реалізації принципів менеджменту якості освітніх послуг / В. І. Майковська // Якість вищої освіти: сучасні тенденції та перспективи розвитку освітньої діяльності вищого навчального закладу : тези доп. Міжнар. наук.-метод. конф. (18-19 лют. 2016 р.). – Полтава, 2016. – С. 294-296.
4. Рубин Ю. Б. Система конкурентных действий участников рынка / Ю. Б. Рубин // Современная конкуренция. – 2014. – № 3 (45). – С. 5-14.
5. Сучасні педагогічні технології : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. Е. І. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2006. – 212 с.
6. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності фахівців ресторанного господарства : метод. рек. / М. В. Ткаченко. – Одеса : ТОВ «Зовнішрекламсервіс», 2015. – 59 с.
7. CFB-HSG University of St. Gallen. – Швейцарський науково-дослідний інститут малого бізнесу та підприємництва університету Св. Галлена (Швейцарія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.unisg.ch>.
8. CFB-HSG University of St. Gallen. – Центр сімейного бізнесу університету Св. Галлена (Швейцарія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cfb.unisg.ch>.
9. University of Bern. Department of Management and Entrepreneurship. – Кафедра менеджменту та підприємництва Бернського університету (Швейцарія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unibe.ch>.

References

1. Vlasova, OI 2005, *Pedahohichna psykhohihiya* [Pedagogical psychology], Lybid, Kyuiv.

КОНЦЕПЦІЯ

2. Kuryacha, NV 2016, 'Liberalizatsiya pidpryyemnytskoyi diyalnosti v umovakh reformuvannya pensiyanoi systemy', [Liberalization of entrepreneurial activity in the context of reforming the pension system], Kand.econ.n. thesis, Rivne.

3. Maykovska, VI 2016, 'Klasternyy pidkhid yak instrument realizatsiyi pryntsyypiv menedzhmentu yakosti osvitynih posluh' [Cluster approach as an instrument for implementing the principles of quality management of educational services], *Yakist vyshchoyi osvity: suchasni tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku osvitynoi diyalnosti vyshchoho navchalnoho zakladu*, Poltava, pp. 294-296.

4. Rubin, JuB 2014, 'Sistema konkurentnyh dejstvij uchastnikov rynku' [System of competitive actions of market participants], *Sovremennaja konkurencija*, no. 3 (45), pp. 5-14.

5. Fedorchuk, EI 2006, *Suchasni pedahohichni tekhnolohiyi*, [Modern pedagogical technologies] АБЕТКА, Kamyanets-Podilskyi.

6. Tkachenko, MV 2015, *Formuvannya pidpryyemnytskoyi kompetentnosti fakhivisiv restorannoho hospodarstva* [Formation of entrepreneurial competence of restaurant specialists], TOV Zovnishreklamservis, Odesa.

7. CFB-HSG University of St. Gallen n.d., *Shveysarskyy naukovo-doslidnyy instytut maloho biznesu ta pidpryyemnytstva universytetu Svyatoho Hallena* [CFB-HSG University of St. Gallen - Swiss Research Institute of Small Business and Entrepreneurship at the University of St. Gallen (Switzerland)], <<http://www.kmu.unisg.ch>>.

8. CFB-HSG University of St. Gallen n.d., *Tsentr simeynoho biznesu universytetu Svyatoho Hallena*, <<http://www.cfb.unisg.ch>>.

9. University of Bern. Department of Management and Entrepreneurship n.d., *Kafedra menedzhmentu ta pidpryyemnytstva Bernskoho universytetu* [University of Bern. Department of Management and Entrepreneurship. - Department of Management and Entrepreneurship of the University of Bern (Switzerland)], <<http://www.unibe.ch>>.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2017р.